

Overgenomen uit: **Begijnhofkrant 27 (2010) 7 – 9**

Begijnhoven in Nederland: Het begijnhof van Breda **Guido Theunissen**

In tegenstelling tot Vlaanderen, waar nog 26 begijnhoven in min of meer goede staat verkeren, zijn er in Nederland slechts weinig sporen van terug te vinden. Van de ooit talrijke Nederlandse begijnhoven blijven er jammer genoeg nog maar twee over. Het begijnhof van Amsterdam, dat in het vorige nummer ter sprake kwam, is nog altijd een toeristische trekpleister en rustplaats in de binnenstad. Het tweede begijnhof dat nog rest, bevindt zich in Breda. Ook dit begijnhof kende een boeiende geschiedenis, die we u in het kort uit de doeken willen doen.

Het Bredase begijnhof is een door muren omringd complex, dat bestaat uit huisjes en een kleine kerk in het centrum van de stad. De 29 huisjes, verdeeld over twee hofjes, zijn gegroepeerd rondom een kruidentuin. Hier staat ook een beeld van twee begijnen die druk in gesprek zijn. Het begijnhof is dichtbij het Park Valkenberg gelegen.

Vrome vrouwen

Het begijnhof van Breda werd gesticht in 1267 op grond die door Hendrik, heer van Schoten en Breda, was geschonken. De begijnen vormden, net als elders in Vlaanderen en Nederland, een beweging van vrome katholieke vrouwen, die in kuisheid een leven van bezinning en gebed wilden leiden. Zij legden niet zoals kloosterlingen een gelofte van eeuwige trouw en armoede af. De meesten waren van adellijke afkomst en dus voldoende bemiddeld.

Het eerste begijnhof bevond zich op het huidige Kasteelplein, bij het kasteel van Breda, de huidige Koninklijke Militaire Academie (KMA). De fundamenten ervan werden in de jaren '90 van de 20ste eeuw blootgelegd en onderzocht.

In 1525 besloot graaf Hendrik III van Nassau-Breda, Heer van Breda, het kasteel van Breda uit te breiden tot een renaissancepaleis.

Wandeling door het begijnhof

We maken een wandeling door het begijnhof en staan daarbij stil bij de voornaamste gebouwen van dit hof.

Men betreedt het langs de Prinsenvoort, de oorspronkelijke hoofdpoot. In 1544 werd de hoofdpoot verplaatst naar de Catharinastraat. Er kwam nu een wachthuisje met een smalle poort, de Valkenbergse Poort. In 1896 werd ze dichtgemaakt door een aanbouw. De nummers 31 tot en met 43 zijn de eerste huisjes, die in 1535 werden gebouwd. Daarna kwamen de nummers 63 tot en met 73. Een begijnhuisje bestond uit twee vertrekken: een voorkamer en een onderkelderde opkamer op de begane grond. Halverwege de 18de eeuw werd er een verdieping bovenop gebouwd.

De kosteres woonde in de Kosterij en was verantwoordelijk voor de kerk en de sacristie.

Ze droeg zorg voor de voorbereiding van de mis en het onderhoud van de gewaden en het kerkelijke linnen. Er werden naast de

dagelijkse Heilige Mis ook huwelijks- en begrafenisplechtigheden gehouden.

Het Kakhuis dateert van 1856. Er waren vier "kakdozen". Het spoelwater haalden de begijnen bij de pomp. Tot in de jaren '70 zijn ze in gebruik gebleven; daarna kregen de huisjes waterleiding en toiletten. Nu worden er de zaden van de kruidentuin bewaard.

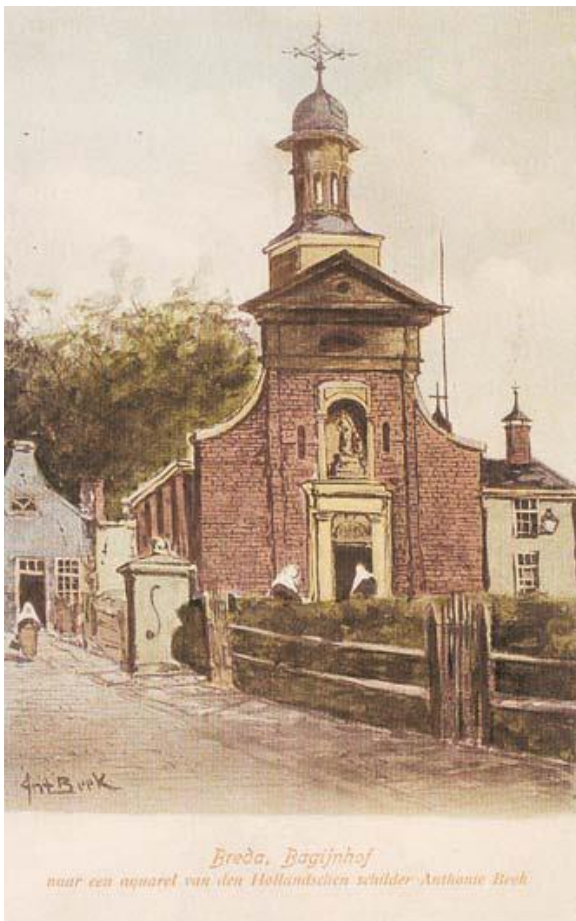
Het Kakhuis dateert van 1856.

De Sint-Catharinakerk werd gebouwd in de periode 1836 - 1838. De begijnen gingen geregeld naar de kerk, op zon- en feestdagen zelfs zes keer. Het gebouw is een eenbeukige kapel van baksteen in neoclassicistische stijl. In 1888-1891 kwamen er twee glas-in-loodramen

van de twee patroonheiligen. Ook zijn er drie ramen gewijd aan het leven van de Heilige Begga. Het levensideaal van de Het levensideaal van de begijnen was “leven in de voortdurende nabijheid van Christus”.

Interieur van de Sint-Catharinakerk

Aan de buitenkant van de kerk prijkt het beeld van de Heilige Catharina in de nis. Deze oude postkaart is gedrukt naar een aquarel van de Nederlandse schilder Anthonie Beek.

De zogenaamde Heksenbol, een verspiegelde glazen bol op een ijzeren standaard, staat er van de IJsheiligen (11 tot 13 mei) tot Allerzielen (2 november). Het was een effectief middel om demonen, ziekten en tegenspoed te weren en tegelijkertijd een afschrikmiddel voor de duivel, die zijn spiegelbeeld in de bol kon zien.

Tweede hof

In de periode 1825 - 1859 traden 43 nieuwe begijnen toe. Er kwam een tweede hof van negen huisjes. Op de uitbouw van de huidige pastorie staat een Madonnabeeld van Lou Manche ter herdenking van het 700-jarige bestaan van het begijnhof in 1967. Er bestond vroeger ook een verplichting om geneeskrachtige kruiden te planten, vandaar de eigen kruidentuin.

Later kwamen er rozen te staan. In 1970 is de kruidentuin in ere hersteld: hij bestaat uit 20 vakken, met ruim 300 kruiden. Daarnaast lag het bleekveld en stond het washuis. In 1970 is ook het grasveld waar de begijnen

hun linnengoed te drogen hingen, in ere hersteld.

Ze deden de was voor de parochiekerken. In 1842 werd een spoel- en washuis met hardstenen pomp ingericht. Daarnaast was er een Infirmierie (verpleeghuis) en schuilkerk. Iedere drie jaar kozen de begijnen een hofmeesteres. Zij zag toe op de naleving van de regels en woonde altijd alleen in haar eigen huis. Zij beheerde ook het vermogen van de begijnen en onderhield de contacten met de overheden. In 1972 overleed de laatste hofmeesteres, Anna Maria Albertine Holtzer.

In het Novicen huis verbleven de begijnen in opleiding, die er onder permanent toezicht stonden van de novicen meesteres. Zij werden een jaar lang door haar ingewijd in het leven op het hof en droegen een zwarte kap. De pastoor en de hofmeesteres besloten nadien over hun toetreding of eventuele weigering.

Waalse Kerk

In 1440 werd de gotische Sint-Wendelinuskapel gesticht door Johanna van Polanen, de vrouw van graaf Engelbrecht I van Nassau, Heer van Breda. Wendelinus, een pestheilige, was haar persoonlijke beschermheilige. Hun zoon, graaf Jan IV van Nassau, heeft de bouw van de kapel voltooid. In 1648 kwam de kerk in handen van de Waalse Gemeente, vandaar dat ze ook de naam Waalse Kerk kreeg. In een nis in de voorgevel van het Poortgebouw staat het bronzen Catharinabeeld van de Oosterhoutse beeldhouwer Niel Steenberg. De portierster, die in het huisje bij de poort

woonde, opende en sloot de poort. Iedere begin moest zich bij haar melden. Het Valkenberg, tegenwoordig het Valkenberg Park genoemd, werd indertijd bestempeld “als zijnde geene genoegzaam stille plaats voor Geestelijke Kinderen” en werd halverwege de 19de eeuw voor de begijnen verboden terrein verklaard.

De Sint-Wendelinuskapel of Waalse Kerk is een zeldzaam exemplaar van een oorspronkelijk middeleeuwse stadskapel, die veel elementen uit de oudste tijd heeft behouden.

De kruidentuin, met links, in één van de gerestaureerde huizen

Begijnhofmuseum

Tot slot is er het kleine Begijnhofmuseum van Breda, gevestigd aan de Catharinastraat 29, in één van de begijnenhuisjes aan het begin van het begijnhof. Hier kan men een

woonkamer en keuken bezichtigen zoals die indertijd door de begijnen gebruikt werden. Boven wordt in kleine opstellingen een aantal aspecten uit het begijnenleven belicht. Ook draait er het audiovisuele programma *Bruiden van Christus* over twee begijnen: juffrouw De Leeuw en Cornelia Frijters, de laatste begijn, die in 1990 overleed. Het museum vormt een onderdeel van het Breda's Museum.

het Begijnhofmuseum

Breda's Begijnhof Museum

Catharinastraat 29

4811 XE Breda

Tel.: 076/522 2609

E-mail: info@breda-museum.nl

Internet: www.breda-museum.nl

Openingstijden

Dinsdag t/m zondag en op feestdagen van 12 tot 17 uur.

Pasen, Pinksteren, Kerstmis en Nieuwjaarsdag gesloten.

Entreprijzen

Volwassenen: € 1,00 per persoon

Kinderen tot 3 jaar: gratis

Breda's Begijnhofmuseum is vanaf NS-station Breda en vanuit Breda's Museum aan de Parade te voet in 10 minuten te bereiken.

Guido Theunissen

Meer informatie:

www.begijnhofbreda.nl.

Mirande Dahjhaus *Leven tussen 't Klooster en de wereld*. Stichting Breda's Begijnhof Museum in samenwerking met uitgeverij Hollaers van Elkerzee BV. ISBN/EAN:978-90-781999-00-7

Ine Roozen *Vrijheid in gebondenheid*.

Drukkerij Gianotten 2013, ISBN/EAN:978-94-6228-254-4

Bijlagen

Band tussen het begijnhof en de Oranje-Nassau's

Dat het begijnhof van oudsher bijzondere banden onderhield met de Oranje-Nassau's, blijkt al uit de akte van 1267, die wordt beschouwd als de oprichtingsakte, waarbij heer Hendrik van Breda aan de begijnen de grond waarop zij gevestigd waren, aan hen schonk. Dit eerste hof was gevestigd in het Valkenberg, op het huidige kasteelplein, en gesitueerd tussen het kasteel en de cadettenflat Prins Bernhard Paviljoen. Graaf Hendrik III van Nassau besloot met de begijnen een overeenkomst te sluiten voor de verplaatsing van het hof naar de Catharinastraat, een plan dat werd uitgevoerd in 1535. De begijnen kregen de beschikking over de Sint-Wendeliuskapel, die in 1440 werd gesticht door Johanna van Polanen, de echtgenote van graaf Engelbrecht I van Nassau, voor het vrouwelijke personeel van het kasteel. Ten tijde van de godsdienstoorlogen beschermden de Oranjes het begijnhof. Vier "akten van sauvegarde" door de prinsen van Oranje zijn bewaard gebleven, namelijk die van 1590, 1637, 1649 en 1653. Sinds 1831 zijn er tien officiële bezoeken van de koninklijke familie aan het begijnhof van Breda geregistreerd. Een elfde was dat van koningin moeder Emma, die het begijnhof in 1930 incognito bezocht. Zowel in het fotoarchief van het begijnhof als in het Stadsarchief zijn verschillende foto's van de bezoeken van de koninklijke familie bewaard gebleven. De oudste foto toont het bezoek van koningin Wilhelmina en prins

Hendrik op 4 juli 1905. Vijf jaar geleden werden tijdens een overzichtstentoonstelling in het Breda's Museum onder de noemer "600 jaar Nassaus in Breda" heel wat originele archiefstukken en foto's met publicaties over de koninklijke bezoeken aan het begijnhof geëxposeerd. Ook voor gewone stervelingen is een bezoek aan de monumentale begijnhuisjes, de kerk en de kruidentuin van Breda nog steeds de moeite waard.

Meer informatie:

Van der Eyken M. Breda & Diest: twee Oranjesteden

Koorn F. Het Begijnhof van Breda.

In: Begijnen in Brabant, De Begijnhoven van Breda en Diest. Uitgave van Esso, Breda & Antwerpen, 1987, p.7-15 en p. 25-37

Niervaertprocessie

De begijnengemeenschap heeft door de eeuwen heen een diepgewortelde devotie gehad voor het sacrament van de eucharistie. De begijnen hadden een vaste dagindeling met regelmatige gebedsmomenten. Ze vierden in de kerk gezamenlijk eucharistie en kwamen bijeen voor stil gebed. Op Sacramentsdag hielden ze traditioneel een processie over het hof. In alle vroegte werden de paden versierd met zandfiguren en verschenen op het grasveld de mooiste bloemmozaïeken. Omgeven door wierook, kaarsen en vaandels, werd het sacrament rondgedragen. In het Begijnhofmuseum herinnert een processie in de vorm van tinnen beeldjes nog aan deze traditie.

Het begijnhof is op Sacramentsdag, de tweede donderdag na Pinksteren, het vertrek- en eindpunt van de Niervaertprocessie. Het laatmiddeleeuwse Gilde van het Heilig Sacrament van Niervaert heeft deze dag uitgeroepen tot "Dag van de Bedevaart". In de middeleeuwen was Breda, mede door invloed van de graven van Nassau, een aanzienlijke bedevaartstad. Er zijn nog veel tekenen van deze tijd terug te vinden. Het gilde zoekt met respect voor het verleden naar een beleving voor mensen van vandaag. Ze zoekt daarbij vooral naar verdieping op het gebied van eucharistische spiritualiteit.

Programma Dag van de Bedevaart

Wanneer Tweede donderdag na Pinksteren

19 uur Vertrek processie vanaf begijnhof

20 uur Eucharistieviering in

Antoniuskathedraal

Aansluitend Sacramentsprocessie en

vendelgroet op het begijnhof

Meer informatie:

www.bredabedevaartstad.nl